

آیات مشکله صرّفی قرآن کریم

روح الله راسل

تمرین چهارم

آیه اول: نمل، ۲۸: ﴿اِذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَأَلِّقْهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ﴾

صرف: «هاء» در «فألقه» چیست؟ و اگر هاء ضمیر است چرا ساکن شده؟

المیزان

قوله: «فألقه» بسكونِ الهاءِ وصلًا و وقفًا في جميعِ القراءاتِ و هي هاءُ السَّكْتِ [يعني «هاء سكت» است نه «ضمير» و «هاء سكت» ساکن است؛ ضمناً مفعول به محذوف است: فألقه الكتاب].

اعراب القرآن و بیانه (درویش)

«ألّقه» فعل أمر و فاعل مستتر و مفعول به. [یعنی هاء ضمیر است و خلافاً للقياس ساکن شده].

التبيان في اعراب القرآن (عکبری، ابوالبقاء)

ذیل این آیه ساکت است اما ذیل آیه ۷۵ آل عمران که اختلاف قرائات در «يؤدّه» را طرح کرده اینگونه می نویسد:

يُؤدّه: فيه خمس قراءات.

۱. كسر الهاء و صلتها بياء في اللفظ، و قد ذكرنا علّة هذا في أول الكتاب.
۲. كسر الهاء من غير ياء، اکتفی بالكسرة عن الياء لدلالاتها عليها، و لأنّ الأصل ألا يزداد على الهاء شيء، كبقية الضمائر.
۳. إسكان الهاء و ذلك أنه أجرى الوصل مجرى الوقف و هو ضعيف، و حقّ هاء الضمير الحركة، و إنما تسكن هاء السكت.
۴. ضمّ الهاء، و صلتها بواو في اللفظ على تبيين الهاء المضمومة بالواو لأنها من جنس الضمّة كما بينت المكسورة بالياء.
۵. ضمّ الهاء من غير واو لدلالة الضمّة عليها و لأنه الأصل و يجوز تحقيق الهمزة و إبدالها واوا للضمّة قبلها.

کتاب ساکت

الجدول، البحر المحيط، کنز الدقائق، جوامع الجامع، التحرير و التنوير

جمع بندی:

آنچه موافق اصل است این است که این «هاء» را «سکت» بدانیم (مانند المیزان) اما کسانی که آن را «هاء ضمیر» می دانند علت سکون آن را این می دانند که جاری مجرای حالت وقف شده، یعنی به این مناسبت که در حال وقف ساکن می شود در حال وصل هم ساکنش کرده اند.

گروه طلبگی تا اجتهاد

tt-ej.ir

آیات مشکوٰه صرّفی قرآن کریم

روح الله راسل

تمرین پنجم

۱. اعراف، ۱۱۱ و شعراء، ۳۶

﴿قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ﴾

صرف: دو سؤال درباره «أَرْجِهْ»

۱. اصل این کلمه چیست؟

۲. این «هَاء» در انتهای این کلمه چه نوع هائی است؟ سکت یا ضمیر؟ و اگر ضمیر است چرا

ساکن است؟

پاسخ دو سؤال

پاسخ ۱: در ریشه این کلمه می توان این احتمالات را مطرح کرد:

۱. (رجه) + مفعول به محذوف + و أخاه: چنین ریشه ای در المعجم الوسیط نیست.

۲. (رجو) یا (رجی) + ه: رَجَى در المعجم الوسیط نداریم. اما ریشه «رجو» داریم: أَرْجَتْ الْأَمْرَ: أَرْجَاهُ.

۳. (رجأ) + ه: أَرْجَأُ الْأَمْرَ: أَخْرَهُ وَأَجَلَّهُ.

پس می تواند (رجو) یا (رجأ) باشد به معنای «أَخْرَجَ» (به تأخیر انداز)

پاسخ ۲: اگر «هَاء سکت» باشد که موافق اصل است (هَاء سکت در انتهای فعل امر برای تأکید می

آید و ساکن است) در این صورت مفعول به محذوف است: أَرْجِهْ أَيَّاهُ [أَيَّ أَمْرَهُ] وَأَخَاهُ. (مجاز حذف)

این قول المیزان است. (و هو المختار)

المیزان: أَرْجِهْ بسكون الهاء أمر من الإرجاء بمعنى التأخير و الهاء للسكت أي أخره و أخاه.

اگر «هَاء ضمیر» باشد علی خلاف القیاس ساکن شده.

اما اقوال سایرین

الجدول

(أَرْجِهْ) فعل أمر مبنیّ علی السكون الظاهر علی الهمزة المحذوفة للتخفيف أصله أَرْجِئْ

[پاورقی: أو مبنیّ علی حذف حرف العلة إن كان الفعل معتلاً كما تشير كتب اللغة] و (الهَاء)

ضمیر مفعول به.

كشاف

قالوا: أَرْجِئْهُ وَأَخَاهُ، و معنى أَرْجِئْهُ وَأَخَاهُ أَخْرَهُمَا وَأَصْدَرَهُمَا عَنْكَ، حتى ترى رأيك فيهما

و تدبر أمرهما. و قيل: احبسهما.

و قرئ: أَرْجِئْهُ، بالهمزة. و أَرْجِهْ، من أَرْجَاهُ و أَرْجَاهُ.

جوامع الجامع

گروه طلبگی تا اجتهاد

tt-ej.ir

آیات مشکله صرفی قرآن کریم

روح الله راسل

«قَالُوا أَرْجِهْ» أَى أَخْرَه «وَأَخَاهُ» ... قَرِيءٌ: «أَرْجِئْهُ» بِالْهَمْزَةِ، وَ أَرْجَاهُ وَ أَرْجَاهُ لَغْتَانِ.

تمرین پنجم

۱. كهف، ۳۸: ﴿لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي﴾

در اصل اینگونه بوده است: لكن انا اقول هو الله ربى.

«لكن انا» با هم ترکیب شده: «لكنَّا»

«اقول» هم حذف شده چراکه در زبان عربی دو ماده «قول» و «اراده» کثیراً حذف می شوند، مانند ۴ آیه ذیل:

﴿وَأَزَلَّتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَمَتِّعِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ * هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ﴾ (ق، ۳۱ و ۳۲)

التقدير: يقال لهم «هذا»^۱.

﴿وَلَوْ تَرَى إِذِ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ (انفال، ۵۰)

و ذُوقُوا معطوف على يَضْرِبُونَ على إرادة القول: أى و يقولون ذوقوا عَذَابَ الْحَرِيقِ^۲.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ (مائده، ۶) إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ كَقَوْلِهِ ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ (نحل، ۹۸) و كَقَوْلِكَ: إِذَا ضَرَبْتَ غَلَامَكَ فَهُوَ عَلَيْهِ، فِى أَنَّ الْمَرَادَ إِرَادَةَ الْفِعْلِ.

۱. التبيان فى اعراب القرآن، عكبرى، ج ۱، ص ۳۵۵.

۲. الكشاف، ج ۲، ص ۲۲۹.

